

Віктор АНДРУЩЕНКО
 доктор філософських наук, професор,
 академік НАПН України, член-кореспондент
 НАН України, ректор Національного
 педагогічного університету
 імені М. П. Драгоманова, Президент
 асоціації ректорів педагогічних
 університетів Європи,
 головний редактор часопису (м. Київ)

Ключові слова: людина, культура, соціалізація, освіта, якість освіти, діагностика якості освіти.

У статті аналізуються можливості визначення (діагностики) освіти та її якість. Освіта розглядається водночас як головний механізм соціалізації людини, завдяки якій вона входить у широкий життєвий контекст, відкриває для себе дорослий світ, освоює культуру, практичний та теоретичний досвід поколінь. Освіта надає знання, формує компетенції та цінності, вибудовує платформу ствердження особистості як самостійної та самодостатньої. Саме від освіти, здобутої в школі, значною мірою залежить сучасний і майбутній шлях людини, її успіхи чи

УДК 37.013.3:378:005.6(100+477)
 DOI 10.31392/NPU-VOU.2021.1(80).01

СИСТЕМНА ДІАГНОСТИКА ОСВІТИ

© Андрущенко В., 2021

невдачі, здобутки чи суперечності, утвердження чи розгубленість і розпач. Автор стверджує, що не тільки освіта визначає перспективи утвердження людини як особистості. Її життєвий поступ багато в чому залежить від особливостей історичного часу і місця народження та зростання, економічних, політичних і духовно-моральних обставин, матеріальних статків батьків, зрештою, від випадкових поворотів долі, передбачити які може один тільки Бог. І все ж освіта в цьому переліку обставин відіграє далеко не останню роль. Вона навчає, виховує, застерігає, підказує (показує), пропонує варіанти вибору... Узагальнюючи соціокультурний досвід, накопичений людством, освіта відкриває той шлях, який веде до успіху. Головною умовою при цьому є вимога: освіта має бути якісною. Однак чи можна її діагностувати на якість сьогодні і зараз? За якими критеріями та показниками здійснюється цей процес у школі і закладі вищої освіти? Які головні умови має виконати суспільство й особистість, щоб забезпечити (здобути) якісну освіту, а разом з нею відшукати ефективний шлях до успіху. Відповіді на ці запитання пропонуються автором у короткому висвітленні.

Розробленість проблеми. Зазначена проблематика розглядалась у низці публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема таких як С. Бабійчук, М. Бойко, В. Вікторов, Л. Гриневич, Ю. Гуцуляк, С. Довгий, М. Згуровський, В. Луговий, Н. Морзе, Н. Полухіна, В. Кремень, П. Саух, С. Сисоєва, І. Сліпухіна, І. Чернецький.

Людство, здається, усвідомило роль освіти в житті суспільства, в історії розвитку цивілізації. Стосовно ж окремої особистості цього сказати не можна. Соціальний досвід засвідчує, що навіть у наші дні – в епоху авторитету розуму, універсально розвиненої рефлексії – є люди, які нехтують освітою, зневажливо ставляться до школи, виявляють нічим не обґрунтовану самовпевненість. Бог їм суддя... «У кожного своя доля і свій шлях широкий», – писав великий Т. Шевченко. Однак це вже доведено історією – саме з когорти людей, які нехтують освітою, найчастіше виростають моральні виродки, негідники, покидьки, злочинці.

Про це свідчить, зокрема, шлях становлення найбільшого злочинця в історії людства Адольфа Гітлера. Історики засвідчують, що в реальній школі він мав серйозні труднощі. Вже перший рік школи йому довелося повторити. Його вчителі говорили про недостатнє та швидко зникаюче бажання працювати. Лише з другої спроби юнак, вступивши до вищої реальної школи, у віці 16 років покинув навчання. Тоді ж він пристрасився до алкоголю. Як перша, так і друга спроби вступу до Віденської академії мистецтв виявились невдалими. Освіта залишалась за межами експектацій майбутнього злочинця. Багато з того, що знають і цінують школярі з дитинства, він не знав, не розумів, не цінував. Жив у відчутті власного свавілля, що суперечило суспільному сумлінню. Останнє дорого обійшлося людству, яке викреслило Гітлера з позитивної історії.

Характерним є й те, що переважна більшість поплічників цього злочинця, а також ініціатори, організатори та керманічі більшовицького перевороту 1917 року в Росії якістю власної освіти не вирізнялись, а тому в історію увійшли як злочинці, «сліп-

ці – поводити сліпців». Далеко не випадково їх діяльність сьогодні засуджується людством.

Щоправда, «злі генії» людства інколи виростають і з людей, які здобули свого часу карколомно потужну освіту. Їх, зрозуміло, значно менше, але вони є й, очевидно, будуть, якщо здобуття освіти не супроводжується глибоким моральним вихованням та самовихованням особистості.

Життєвий досвід засвідчує, що освіта – необхідна ланка в становленні людини як особистості. Вхідження в соціум в обхід освіти є справою більш ніж проблематичною. Проте освіта не є легкою прогулянкою по уквітненому соціокультурному полі знань, накопичених людством. Це – важка, тривала, наполеглива, індивідуальна і водночас системна робота, реальні результати якої можна побачити переважно не одразу, а в більш віддаленому просторі та часі. У цьому вимірі роль «шкільної освіти» не слід переоцінювати: шкільний відмінник не завжди стає успішною людиною, а зяттий «трійошник», навпаки, нерідко «вибивається в люди», утверджується як авторитетний фахівець, керманіч, організатор різноманітних виробничих процесів. Однак і недооцінювати роль школи також не слід. Упущене в школі наздогнати важко. Отже, треба навчатись, «гризти граніт» від першого до останнього уроку. Успіх супроводжує того, хто наполегливо штурмує висоти знань від шкільної партії й протягом життя, хто переймається самоосвітою, наполегливо працює над собою, відкриває все нові й нові пласти незвіданого. Якісна освіта – це не тільки «оцінка в таблиці» чи похвала вчителя, що викликає внутрішнє задоволення учня і гордість батьків за своїх дітей-«відмінників» чи «хорошистів». Це щось таке, що усвідомлюється з часом, що вимірюється показниками успішного входження особистості в самостійний життєвий процес, утвердження людини в соціумі у всій повноті її людських характеристик. Аналітики тісно пов'язують цю категорію не тільки з навчальними досягненнями, майстерністю вчителя, якістю підручників, а й з якістю роботи всієї системи освіти загалом, цілями та пріоритетами суспільства,

їх співвідношенням з міжнародними конвенціями та документами в галузі розвитку людського капіталу.

То ж чи можна на рівні школи чи ЗВО діагностувати освіту на якість? Мій академічний досвід дозволяє дати на це запитання ствердну відповідь. Педагогічна практика утвердила низку показників, критеріїв, індикаторів, наявність (чи відсутність) яких дозволяє встановлювати діагноз на якість освіти – історичну, сучасну і майбутню. Щоправда, не абсолютно, а лише приблизно. Остаточний вердикт виносить життєва практика, набуття людиною статусу успішної (або не успішної) особистості. І хоча не все в цьому разі залежить від освіти, саме освіта відіграє далеко не останню роль. Зупинюся на аналізі головних із них.

Першою важливою передумовою можливості якісної освіти є відповідність змісту шкільної програми (підручників, навчальних посібників, уроків чи лекційних курсів) тим вимогам, які делегує людині цивілізація (епоха) в її історії, сьогоденні і в перспективах розвитку. Оскільки узагальнений зміст епохи формують наука, культура і соціальна практика, якісною освіта може бути за умови їх органічної єдності, втіленої в навчальних програмах та планах, підручниках та навчальних посібниках, реалізована майстерністю вчителя в процесі навчання, в позанавчальний час та завдяки ефективним моделям навчальної практики. **Єдність теорії та практики, науки, культури й освіти, що пронизує зміст на всіх рівнях освіти, є головною передумовою якісної освіти. Без такої єдності про неї не може бути й мови.**

Зміст – це головне в освіті. Який зміст, такою буде й освіта. Своєрідною педагогічною аксіомою є положення про те, що в основі змісту шкільних навчальних предметів має бути знання, апробоване теорією (доведене наукою), вивірене культурою і практикою. Вникай, вивчай і радій позитивній оцінці, виставленій вчителем. Здавалося б, що ще треба для учнівського щастя? Перекоаний, для визначення якості освіти цього замало. Адже, окрім наукового, існують й інші види знань – позанавкове, містичне, окультне, міфологічне, ре-

лігійне та ін. Вважається, що ці види недоступні для раціонального пізнання й здобуваються іншими (відмінними від науки) шляхами. Чи потрібно знайомити з ними учнів чи студентів? Думаю, що так. **Якісним може бути тільки повне знання, накопичене людством.** А це означає, що змістовне поле освіти має містити не тільки науково доведені знання, але й блоки знань з міфології, релігієзнавства, теософії, алхімії, астрології тощо. Додам лише те, що ці блоки мають отримати відповідну науково-просвітницьку інтерпретацію, пройти через горнило діалогічного осмислення, через призму соціокультурної практики. Зміст освіти в школі і закладі вищої освіти, крім науково вивіреного і орієнтованих знань, має витримати верифікацію ще й логікою здорового глузду – життєвою, практичною мудрістю, яка формує здатність передбачити наслідки вчинків, розрізняти види поведінки, істотно від випадкового чи неважливого; вибирати з можливих рішень те, що дасть найбільш реальну користь.

І все ж наголошую, **основним джерелом якісної освіти є наука**, яка узагальнює культурні надбання людства і його (людства) соціальної практики. У цьому контексті виділю два аспекти: перший з них слід розуміти як вимогу побудови (формування) змісту освіти виключно за науковими знаннями, їх подання, інтерпретації та освоєння за правилами наукового пізнання – повноти знань, доведення, дискурс ТОЩО; другий аспект стосується вимоги доповнення уже сформованого, науково вивіреного змісту освіти власними науковими надбаннями вчителя, педагога, а в разі успішної науково-дослідницької діяльності учня чи студента їх власними надбаннями. А це означає, що **вчитель і педагог (а разом з ними значною мірою учень і студент) мають бути дослідниками.**

Дехто здивовано піднімає очі, мовляв, які дослідження, тим паче – наукові, може проводити школяр?! Виявляється, може, і не тільки неабиякі, а цікаві й продуктивні. Зрозуміло, дослідницька діяльність у загальноосвітній школі має дещо умовний характер. До високої науки там ще далеко. Однак, як довів В. Сухомлинський, а вслід за

ним – видатні українські педагоги-практики, зокрема М. Гузик, О. Захаренко, Г. Сазоненко, В. Шаталов та ін., елементи науковості в школі є, вони можуть розгортатись у межах шкільної практики, діяльності шкільних навчальних лабораторій тощо. Стосовно ж університету скажу прямо: **без дослідницької складової університетську освіту навряд чи можна вважати якісною, а університет – називати сучасним.**

Провідні університети світу є водночас визнаними центрами наукової діяльності. Університетська наука в них не тільки не поступається, але й багато в чому є більш ефективною і результативною порівняно з показниками діяльності позауніверситетських наукових установ та організацій. Досить звернутись до списку нобелівських лауреатів останнього десятиліття, щоб пересвідчитись: більшість з них працюють в університетах, очолюють університетські кафедри та лабораторії, наукові колективи та студії, до діяльності яких залучається талановита студентська молодь. Без серйозної науки університет втрачає свою історично сформовану суспільну нішу і функцію. «Немає освіти без науки, як і науки – без освіти», – часто повторював геніальний Б. Патон. Тим часом, в Україні університетська наука ледь жевріє. І хоча в останні роки ситуація покращується, про реалізацію оптимальної моделі взаємодії науки і освіти, яка розгортається в провідних вишівських центрах Європи і світу, можна тільки мріяти.

Практично скрізь в університетах домінує застаріле, мало придатне для проведення дослідів, обладнання. Університетську науку й освіту стримує відсутність необхідних реактивів. Нинішнім вітчизняним університетам навряд чи під силу утримувати лабораторії та обладнання мільйонної вартості, закуповувати препарати і реактиви, тим більше – утримувати армію науковців, тимчасово вивільнених від навчально-виховного процесу. На фінансову підтримку з боку держави очікувати не варто. А головне – змінився менталітет викладача ЗВО. Як справедливо зазначає М. Згуровський, більшість з них відійшли від науки. «Орієнтуючись на нові стереотипи на-

вчання, – зазначає вчений, – викладачі не роблять спроб постійно бути на «передньому краї» своєї дисципліни і передавати студентам конкурентоспроможні знання... Вони перестали бути викладачами-дослідниками, новаторами. Залишивши в минулому своє амплуа вченого, переважна більшість викладачів уже не відстежує найновіші наукові досягнення у своїй галузі знань і не доносить їх до студентських аудиторій у своїх дисциплінах. Тим більше, що спроби окремих «білих ворон» робити це наштовхуються на опір студентської аудиторії й нерозуміння вже трансформованого викладацького середовища» [3].

Схоже, ми опинились у глухому куті, вихід з якого знаходиться десь за межами наших можливостей. Дехто впадає в розпач. Інший залишає педагогічну діяльність. Третій виїздить за кордон. Вочевидь, суспільство і державу такий розвиток подій не влаштовує. Тим часом, вихід є і цілком реальний: треба створити й реалізувати спеціальну державну програму повернення науки в університети, одним з головних пунктів (завдань) якої є настанова на розгортання співпраці та використання можливостей зарубіжних партнерів щодо створення спільних проектів, наукових лабораторій, дослідницьких центрів, тимчасових колективів у межах міжнародної академічної співпраці, а також у співпраці з бізнесом.

Обвальний наступ інформації змінює природу і спосіб організації сучасної університетської освіти. Інформаційна революція подвоює, а то й потроює наявні знання через кожні півтора-два роки. Якщо вчитель зупиниться у своєму пізнанні, він стане носієм застарілого знання, а його учні підуть у світ з викривленим світоглядом, хибними переконаннями, ілюзійними мріями. Не будучи науковцем-дослідником, викладач не зможе відслідковувати карколомні зміни в сучасному знаннєвому просторі, не зрозуміє їх наукову сутність, а тим паче, не зможе донести до студента їх наукове, а ще більше – практичне значення. І знову ж таки, вихід, здавалося б, із невідзначеної, глибоко критичної ситуації знаходиться на поверхні: **сучасні університети мають розвиватись виключно як дослід-**

ницькі, а університетська освіта має стати науковою (дослідницькою) освітою.

«Наукова освіта» вже сьогодні активно впроваджується в провідних університетах світу. В її основі – методологія наукового пошуку, інноваційний підхід до навчального матеріалу, проблемне навчання та дослідницько-пізнавальний метод. Метою наукової освіти є оволодіння науковим та інженерним методами дослідження, набуття учнем-студентом компетентностей, необхідних для самостійної дослідно-експериментальної, конструкторської та винахідницької діяльності. Наукова освіта орієнтована на розвиток здібностей до наукового мислення та наукової творчості, формування в учнів позитивної мотивації, стимулювання їх до творчості, формування нестандартного творчого та креативного мислення, до пізнання навколишнього світу, до проведення експериментів, пошуку нових методів вирішення проблемних ситуацій.

Для вітчизняної освітології поняття «наукова освіта» є відносно новим і недостатньо визначеним [2]. Дослідники трактують її як підготовку учнів чи студентів для наукової діяльності; привертання уваги учнів чи студентів до великої науки; розгортання освіти за методологією наукового процесу чи проектної діяльності; спеціалізовану освіту, в основу якої покладені математика, природничі науки, інформатика тощо. У Законі України «Про освіту» визначено, що «освіта наукового спрямування – це вид спеціалізованої освіти, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності» [4]. Така освіта здобувається у спеціалізованих навчальних закладах, а отже, спрямована на окремі цільові групи учнів. Зокрема, в Україні її центром є Мала академія наук, яка відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» «організовує та забезпечує участь учнівської молоді у дослідницько-експериментальній, науковій, конструкторській, винахідницькій та пошуковій діяльності, сприяє формуванню

інтелектуального капіталу нації, вихованню майбутньої наукової зміни» [5].

Головними носіями наукової освіти є дослідники, які працюють з дітьми в установах системи неформальної освіти, та вчителі в закладах формальної освіти. У кінцевому розумінні наукова освіта має розгортатись лише в парадигмальній площині науки, орієнтованої на практику. І це зрозуміло. Практика – основа і мета пізнання, критерій істини. Пізнання виникає на основі практики і для потреб практичної діяльності людини. Тільки в процесі практичної взаємодії із зовнішнім світом у людей формуються певні уявлення і поняття про дійсність, вони починають пізнавати її, набувають знань про неї. Зрозуміло, поза практикою і незалежно від неї не може бути справжнього наукового пізнання світу. **Якісною може бути освіта, яка здійснюється за законами наукового пізнання, орієнтованого на потреби практики.**

Школа готує людину до життя в нинішньому часі, а ще більше – в майбутньому. Вона має забезпечити надання дитині (учню, студенту) актуально потрібних зараз (а ще більше – в майбутньому) знань, сформувати практичні компетенції та цінності, які забезпечать її повноформатне входження в наявний та перспективний соціум як повноцінну й спроможну особистість. Абстрактні, відірвані від життя знання нікому не потрібні, вони не тільки засмічують духовний простір, в якому живе людина, але й часто-густо викликають хворобливі експектації. Переступаючи поріг школи, людина прагне оволодіти «силою знань», які пояснюють її історичне минуле, забезпечують життя зараз і тепер, а ще більше – перспективи життя в майбутньому. На жаль, ні першу, ні другу, а тим паче третю потребу сучасна школа не забезпечує. Вона здебільшого «кидає на голову» школярів неупорядковану мішанину, зіткану з часток наукового та позанаукового знання, системо-подібну окрошку маловартісної схоластики, які нічого не дають ні уму, ні серцю. Сучасна школа потребує змін. Їх першою сходинкою має стати своєрідна паспортизація знань, радикальний перегляд (з метою оновлення, упорядкування, ущільнення) змісту на-

вчання, обсягів навантаження на кожного із суб'єктів навчально-виховного процесу. Останнє повною мірою стосується й університетів. Без таких змін про якість освіти можна говорити тільки умовно.

Не менш важливим критерієм діагностики якості сучасної освіти є показник відповідності філософії навчально-виховного процесу загальному «духу епохи», за яким вибудовується наявний і перспективний (локальний і глобальний) соціум. Освіта, відірвана від матеріально-духовного середовища проживання людини, напевно чи буде якісною й ефективною. Вона стає не просто нецікавою, але й непотрібною, перетворюється в набір формальних догм. Від такої освіти дитина тікає, як від чуми.

Античність, скажімо, делегувала в освіту дух природовідповідності. Середньовіччя вибудовувало освіту на духовній основі Святого Письма. Епохи Відродження та Просвітництва утверджували в освіті дух самодостатності людини та її знань. Парадигмальні зміни у філософії освіти обумовлювали епохи індустріалізму, соціальних та наукових революцій, постіндустріалізму та масового споживання. Не є виключенням і наш час. За оцінками авторитетних вчених, загальним вектором духовного розвитку нинішньої цивілізації є демократія, в основі якої лежить єдність національних та загальнолюдських пріоритетів, принципи гуманізму, толерантності та свободи.

Зрозуміло, у локальних соціумах останнє утверджується далеко не однозначно. Більше того, у світі допоки ще існують способи життя та режими, «дух яких» надто далекий від гуманістичних пріоритетів. У різних регіонах планети ведуться малі і великі війни. Ворожість одних народів до інших нерідко продукує (й відповідно делегує в освіту) такий «дух», від якого за версту тхне злочином перед людиною і людством. Однак загальний подих демократії і свободи все ж поступово, але все більш переконливо утверджується як провідна (домінантна) цивілізаційна орієнтація людства. Саме вона й має бути покладена в основу «філософії сучасної освіти». Позицією філософією про якісну освіту не може

бути й мови. Останнє повною мірою стосується й України. Для забезпечення якості освіти на всіх рівнях організації вона має розгортатись за гуманістичними орієнтирами, рухатись шляхами, визначеними духом демократії і свободи.

Принципово важливою передумовою якості освіти є **здатність і бажання учня, студента до навчання, що формуються на основі** природно (генетично) сформованої допитливості, органічної потреби в людині пізнавальної духовно-практичної діяльності, здатність до інтелектуально-пізнавальної діяльності. Будь-яка, навіть найбільш досконала програма (навчальний матеріал) залишиться нереалізованою, якщо учень чи студент не бажає або не здатен навчатися. Народна мудрість говорить: «Коня можна привести до водопою, а от змусити його пити воду – навряд чи!». Батьки мають започаткувати, а пізніше вчителі виховати духовно-пізнавальні чесноти, озброїти ними дитину, сформувавши стійку і тривалу настанову на пізнання, власне з якого й розпочинається її (дитини) розвиток та саморозвиток.

Допитлива дитина (учень, студент) самостійно визначає й обирає предметну галузь власної пізнавальної активності. Когось цікавить зіркове небо над головою, іншого – глибини морів та океанів, третій намагається проникнути в таємничий світ дикої природи. Перелік предметних галузей допитливості нескінченний. Полем допитливості людини є цілий світ, у який вона входить з різноспрямованою мотивацією: рефлексуючи (спираючись на) надбання культури або ж усупереч щодо них. Культурно вмотивовану допитливість називають унормованою, іншу – стихійною, емоційною, неупорядкованою, випадковою тощо. Зазвичай позитивну орієнтацію на якісне знання дає культурно обумовлена допитливість. Стихійна (неврегульована, неупорядкована) допитливість несе з собою загрозу розпорошеності знань, поверховості, а в багатьох випадках – обрання способу життя, який суперечить нормам і правилам життєдіяльності, установлених у тому чи іншому соціумі. У цьому разі допитливість дитини нерідко розгортається в так звані «за-

боронених зонах» (алкоголізм, наркотики, злочинність тощо) або ж з метою вивіщення над однолітками. Подібну допитливість я називаю «тіньовою», «негативною». Вона переважно руйнує особистість, аніж звеличує її. Нерідко така допитливість стає причиною тяжких захворювань, нещасних випадків і навіть приводить до смерті. А це означає, що школа і вчитель не мають права залишати учня на одинці зі своїми потягами до пізнання. Навпаки, вони мають унормувувати їх, «підводити» під свідомий вибір особистості фундаментальний підмурак, сформований на основі людського досвіду та культури. Вчитель має вникнути у внутрішній світ дитини, розгадати таїнство її внутрішніх сумнівів, підказати напрями поглиблення й освоєння предметної галузі, обраної учнем, визначити (спільно з учнем) ту предметну зацікавленість, де внутрішньо сформована допитливість дитини приведе до найбільш вагомого пізнавального результату.

Можна собі тільки уявити, яким проникливим і уважним має бути вчитель, щоб помітити (відкрити) у своєму вихованці закладені в ньому можливості! Наскільки тісними і довірливими мають у нього бути контакти з дитиною і батьками! З іншого боку, якою делікатною й обережною має бути його порада учневі стосовно його зосередженості саме на цьому, а не іншому предметі. Як на мій погляд, діяльність учителя щодо пошуку та вибору учнем предмета власної допитливості, потягу учня до предмета пізнання має бути подібною до «відкриття в ньому» закладеної природою «сродної праці» (Г. Сковорода), що, власне, й відкриває дорогу до задоволення та успіху.

Третьою передумовою якісної освіти (шкільної, університетської) є її **стабільна орієнтація на практику – як матеріальну, так і духовно-моральну.**

Практична потреба, наголошували колишні класики, рухає науку вперед більш потужно, ніж десятки університетів. Останнє повною мірою стосується й освіти. І це зрозуміло. Головне призначення освіти – підготовка людини до життя в реальному суспільстві. Найбільш ефективним цей процес стане тоді, коли вона (освіта)

розгортається відповідно до вимог життя, способу виробництва, образу життя, тобто з урахуванням вимог суспільної практики. На жаль, досить часто нинішня освіта «відривається» від практики, стає схоластичною, не життєвою. Така освіта навряд чи витримає верифікацію на якість. Схоластика нічого, окрім філіації ідей, не дає ні суспільству, ні особистості. Якісна освіта базується на врахуванні вимог практики, реального життя. **Оптимізація взаємозв'язку освіти і практики є саме тим завданням, на якому мають бути зосереджені наші першочергові освітологічні пошуки та практичні дії.**

Дехто з аналітиків стверджує, що XXI століття потягнуло за собою спад інтересу учнів та студентів до освіти і науки, вони стверджують, що сьогодення молодь не хоче вчитися, не вірить у важливість освіти, не поважає вчителя та педагога. З цим твердженням важко не погодитись. Існує багато причин цієї нездорової тенденції. Одна з них – відірваність теорії від практики, наповненість освіти схоластичним, відірваним від життя знанням. Схоластичними часто називають знання, засновані на абстрактних міркуваннях, що не перевірялися досвідом. Такі знання не тільки не приваблюють особистість, але й завдають їй серйозної шкоди, відволікають від життя та навчання. Знання мають сенс лише тоді, коли вони життєві, тобто апробовані практикою. Головною константою «перевірки знання на якість у контексті практики» є показники єдності та взаємодії практично-прагматичних ідей та духовних цінностей, сформованих людством.

Сутність освіти – духовна. Як «космічний феномен», «глобальна сила історії» (В. Вернадський) людство живе насамперед завдяки духовності, а не лише «шматку хліба», відвойованого в матінки Природи. Звичайно ж, харч і житло, одяг та інші потреби необхідно задовольняти в якомога більш соціалізований спосіб. Макс Вебер не випадково поряд з економічним успіхом поставив мораль, а з матеріальною вигодою – духовність. І хоча вчений пальму першості при цьому віддає релігійним цінностям, не прислухатись до його настанов

неможливо. Бути моральним, зазначає вчений, вигідно, бо це приносить прибуток! А це значить, що моральне виховання людини в ринкових умовах є далеко не периферійною справою. Успішні народи довели цю істину власною соціально-культурною практикою. Висновок про те, що якісною може бути освіта лише тоді, коли вона здійснюється в тісних обіймах з високою культурою і моральністю, здається, не підлягає будь-якому сумніву.

Цивілізація, людство стоїть на «трьох китах» – Вірі, Надії і Любові. Цей фундамент є своєрідним водорозділом, який відокремлює людину (народ, націю) від усього тваринного світу. І які б історичні епохи не проживало людство, воно проживає, зберігаючись як людство, лише завдяки духовності, тій нетлінній основі, яка робить людину людиною. Саме тому нинішні, здавалося б, суперфундаментальні процеси глобалізації та інформаційної революції, становлення економічної цивіліза-

ції і т. ін. необхідно розглядати в історичному контексті, тобто як явища (чи процеси) історично змінні, такі, що проходять, приблизно в такому ж розумінні, як «канули в Лету» епоха заліза і бронзи, хрестових походів та інквізиції, буржуазних революцій і комуністичного облаштування світу.

Історія не має кінця. У ній є лише етапи (епохи, ери). Водночас історія має своєрідний стрижень, який забезпечує її цілісність і вічне існування. Цей стрижень – духовність, що передається через епохи, розгортається, зростає або ж «ховається», «йде у підпілля» та бореться за існування людей як людства, якщо історія переживає збочення на кшталт панування інквізиції, расизму чи тоталітаризму. Саме духовність «робить» людину людиною, а цивілізацію – людством, виховує особистість у вимірах суспільного ідеалу. Її (духовність) насамперед і потрібно передати дітям засобами освіти, культури і виховання, якщо ми хочемо залишитись людьми [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.** Духовна сутність освіти // Вища освіта України. 2007. № 1. С. 5–10.
2. **Бабійчук С.** Наукова освіта як педагогічний концепт // Молодь і ринок. 2018. № 2. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.126827>
3. **Згуровський М.** Дипломована псевдоосвіта, або суперечності перехідного періоду у сфері вищої освіти України // Дзеркало тижня. 2006. № 6 (585). URL: https://dt.ua/EDUCATION/diplomovana_psevdoosvita_abo_superechnosti_perehidnogo_
4. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26 листопада 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

REFERENCES

1. **Andrushchenko, V.** (2007). *Dukhovna sutnist' osvity* [The spiritual essence of education]. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education in Ukraine], no. 1, pp. 5–10. (in Ukrainian)
2. **Babiychuk, S.** (2018). *Naukova osvita yak pedahohichnyy kontsept* [Scientific education as a pedagogical concept]. *Molod' i rynek* [Youth and the market], no. 2. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.126827> (in Ukrainian)
3. **Zgurovsky, M.** (2006). *Dyplomovana psevdooosvita, abo superechnosti perekhidnoho periodu u sferi vyshchoyi osvity Ukrainy* [Graduated pseudo-education, or the contradictions of the transition period in the field of higher education in Ukraine]. *Dzerkalo tyzhnya* [Mirror of the week], no. 6 (585). URL: https://dt.ua/EDUCATION/diplomovana_psevdoosvita_abo_superechnosti_perehidnogo_ (in Ukrainian)
4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» no. 2145-VIII vid 05.09.2017. Law of Ukraine ["On Education" no. 2145-VIII of 05.09.2017].* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian)
5. *Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovotekhnichnu diyal'nist'» no. 848-VIII vid 26 lystopada 2015 roku* [Law of Ukraine "On Scientific and Scientific-Technical Activity" no. 848-VIII of November 26, 2015]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (in Ukrainian)